

Марија Сидоровска

ПОВРАТНО — СТИЛИСТИЧКИОТ КОМПОНЕНТ СИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВО СПОРЕДБА СО ЧЕШКИОТ

Ако се направи обид во речникот на македонскиот јазик при глаголите да се додава повратно-стилистичкиот компонент *си*, ќе се види, дека е тоа можно при повеќе од 60% од сите случаи, при што глаголите добиваат посебни нијанси на значења. Има случаи кога овој елемент е неопходен, т. е. претставува индиректен објект кој го дополнува глаголот, или означува повратност, или взаемна повратност, а во други случаи се употребува во определени ситуации (доста често во народните и детските приказни, или во секојдневниот разговор), како стилистички елемент. Освен тоа овој компонент понекогаш се јавува и како етички датив.

Компонентот *си* се употребува и во некои други словенски јазици, на пример во чешкиот. При сопоставување може да се утврди дека има и совпаѓања, но исто така и разлики во употребата. Во македонскиот јазик ова прашање не е проучено. Затоа со оваа статија се има за цел да се утврди во кои случаи овој елемент се употребува, и какви нијанси кон основното значење привнесува. Теоретското објаснување ќе придонесе правилно да се осмислува употребата на овој компонент при преводите на македонски од другите јазици во кои тој се содржи.

Материјалот го црпем од зборникот „Повоени македонски прозаисти“, изд. 1960, потоа од расказите на В. Подгорец и други наши прозни писатели. Анализирав преку 300 примери. За чешкиот јазик: „Městečko na dlani“ од J. Drda и примери од речниците на чешки јазик и според Ацаркина (в. подолу).

На прашањето за употребата и значењето на компонентот *си* во чешката лингвистичка наука доста внимание му обрнале академикот В. Навранек¹, Фр. Кореџну² и други автори; руската лингвистска З. Леоновичева³ го разгледува овој проблем споредбено во рускиот и чешкиот

¹. В. Навранек. *Genera verbi v slovanskich jazycich*. Praha, 1928.

². Фр. Кореџну. *Passivum, reflexivni forma slovesna a reflexivni sloveso*. „Studie a prace linguistické“, I. Praha, 1954.

³. З. Леоновичева. Чешкие возвратные глаголы с частицей *si* и их соответствия в русском языке. „Славянское языкознание“, Серия филологических наук, вып. 64, Ленинград, 1962.

јазик, а лингвистката Ацаркина⁴, му посветува една поголема статија во која го проучува компонентот *си* и неговата употреба во чешкиот јазик. Таа ги проучува значењата и функциите на компонентот *си* и смета дека во чешкиот јазик во голема мера е извршен процесот на преодот на *си* од кратка форма на повратна замена во функција на индиректен објект, во повратен глаголски компонент — составен лексички елемент на глаголот. Според нејзината констатација „елементот *си* во современиот чешки јазик скоро ја загубил врската со исконското значење на објектност и е формообразувачки елемент; со неговото присоединување, порано неповратните глаголи стануваат повратни”.⁵

Всушност и глаголите со *се* и глаголите со *си* можеме да ги наречеме само условно повратник.

Проф. Б. Конески⁶ во својата граматика не се сложува со определбата што се среќава во различни учебници и според која повратни глаголи се оние кај кои дејството не преоѓа на даден предмет, туку се враќа на самиот вршител — подметот. Тој вели: „... И најповршното сопоставување покажува дека повратноста разбрана така може да се однесува само на ограничен круг од глаголи, што имаат ваква форма”. На пример лексичкото значење на глаголот *се мие*, ја оправдува таа определба, но при *се смее* веќе таа не е оправдана. „Всушност, — вели Конески, — повратната замена покажува, дека дејството *останува во ојсегои на ѿдгемѿи* (подвлекла М. С.), тоа што важи општо за непреодните глаголи, а како посебијален случај може да се јави тука и враќањето на дејството врз самиот подмет”⁷

Ова што е погоре речено за глаголите со *се*, може наполно да се примени и кон глаголите со *си*. И за нив е карактеристично тоа, дејството да останува *во ојсегои* на подметот, а посебни се случаите кога дејството се враќа на самиот подмет.

Компонентот *си* во чешкиот јазик кај определен број глаголи навистина станал формообразувачки елемент на глаголот; во некои случаи тој прилично го менува и значењето на глаголот. Но процесот не ја добил својата завршна форма насекаде. Ќе се запреме накусо на констатациите на Ацаркина, изнесувајќи ги патем и своите забелешки и правејќи споредба со македонскиот јазик.

Ацаркина ги разделува разгледуваните глаголи на три поголеми групи: вистински повратни, заемно-повратни и стилистички обоени.

За разлика од повратните глаголи со компонентот *се*, во македонскиот, како и во чешкиот, повратните глаголи со *си* не изразуваат пасивност, ни безличност (спореди: кај нас се работи; полето се обработува од селаните; си зборува, си купува). Покрај овие два типа на употреба на глаголите со *се*, познато е дека инаку глаголите со *се* при другите

⁴. Ацаркина Т. А. Возвратный компонент *si* в современном чешском языке. АН СССР. Институт славяноведения, Москва, 1963.

⁴. Ацарки на Т. А. Наведената статија стр. 4.

⁵. Конески Б. Граматика на македонскиот литературен јазик. Дел II. Скопје, 1954, Б. Конески, наведенниот труд, стр. 181.

случаи на своја употреба се карактеризираат со тоа, што кај нив наполно совпаѓаат субјектот и објектот (се измачувам, се враќам) и со тоа што тие се непреодни.

1. Глаголи со *си* со вистински повратено значење.

Глаголите со *си* со вистински повратно (според Ацаркина со б-ст-в-е-н-н-о-в-о-з-в-р-а-т-н-о-е) значење се делумно повратни и преодни. Кај нив е најчесто неопходен објект, кој во извесни случаи лексички означува дел од човековото тело.

Ацаркина ја дели оваа група глаголи на четири подгрупи:

1. Глаголи со значење на дејство чиј објект е физичката личност на дејствувачот.

2. Глаголи со резултативно активно дејство.

3. Глаголи на говорење, мислење, умствена дејност.

4. Глаголи на пројавување на волјата, душевна дејност, односи меѓу луѓето.

Глаголите од првата подгрупа разделени се на три раздели. Тука спаѓаат на пример:

а) <i>myti si /luce/</i>	— си ги мие /рацете/
<i>mnouti si /oči/</i>	— си ги трие /очите/
<i>mnouti si /ruce/</i>	— си ги трие /рацете/
<i>namalovati si /obličej/</i>	— си го дотера /лицето/
<i>naličiti si /rtu/</i>	— си ја нацрви (карминиса) /устата/
<i>nabarviti si /vlasj/</i>	— си ја обои /косата/
<i>zašpiniti si /ruce/</i>	— си ги извалка /рацете/
б) <i>umazati si /šati/</i>	— си го извалка /фустанот/
<i>zavati si /kravatu/</i>	— си заврза /машна/
в) <i>podlamovati si /zdravi/</i>	— си го поткопа /здравјето/

Примери од литературата:

Секое утро кога се мијам на потокот лицето си го мачкам со здравец. (в. Подгорец, чудесно патување).

Кај глаголите од оваа подгрупа, а особено кај глаголите од разделот под а) навистина се содржи максимална степен на повратност, во споредба со останатите глаголи од оваа група. При споредување со македонскиот јазик може да се констатира дека тие имаат наполно адекватна употреба во двата јазика. И во македонскиот, како и во чешкиот *си* претставува индиректен објект кој укажува дека дејството се враќа врз самиот субјект, т. е. се однесува на дел од телото на субјектот. Во контекстот-синтагмата се конкретизира кој дел е тоа. Според тоа и преводот на синтагмите во чиј состав се наоѓаат овие глаголи не може да претставува тешкотија.

Во однос на значењето на глаголите од разделот под б) што изразуваат дејство „усмерено на предмети одделни од дејствувачот”, сметам треба да се додаде дека тука во голема степен е присутна нијансата на значење на посесивност (*čistiti si boty*), кое важи и за чешкиот (според Зајичкова⁸ *си* се употребува во чешкиот јазик ретко со значење на посесивност), а особено за македонскиот јазик.

⁸. Zajičková J. O problemech užívání ruského zájmena *себе*, Ruský jazyk, XVIII, 5, 1967—1968.

Во третиот раздел (под в) спаѓаат глаголи со значење на физичто дејство врз субјектот. Во контекстот-синтагмата се ограничува сферака на дејството на субјектот:

podlamovati si /zdravi/	— си /го/ поткопа /здравјето/
zastuditi si /krk/	— си /го/ настине /грлото/
zkaziti si /žaludek/	— си /го/ растрои /стомакот/
zničiti si /zdravi/	— си /го/ уништи /здравјето/
přoezati si /palec/	— си /го/ пресече /прстот/
vykloubiti si /ruku/	— си /ја/ свитка /раката/
zlomiti si /nohu/	— си /ја/ скрши /ногата/

Семантички глаголот обично тука означува дејство кое не е пожелно за објектот. А објект е самиот субјект. Според тоа, активното дејство на субјектот тука е ослабено, најчесто ненамерно. Си ја скршив ногата е адекватно на: погрешно гзнав, така што ми се скрши ногата. Субјектот со некое друго активно дејство го обусловил дејството на кое потоа станува објект.

Примери од литературата:

Сепак се препна на нечии нозе, и паѓајќи, си го удри коленото (Г. Абациев. Ножот).

Во оваа група на глаголи со преовладувачки повратно значење, компонентот *си*, изразувајќи дека дејството што го врши субјектот се однесува на самиот субјект, се наоѓа функционално во сооднос со другите дативни објекти, што како и тој претставуваат енклитички кратки заменски форми:

Си ги мијам рацете, сине.

Ти ги мијам рацете сега тебе.

Му ги мијам рацете и на твоето сестриче.

Спореди во српскиот јазик: себи, теби, њему. Опраћу руке најпре себи, затим теби и најзад њему. Да напоиме, кога веќе направивме една ваква споредба, дека во српскиот јазик не постои кратката заменска форма *си*.

Во наведената група глаголи, за изразување на значењата што ги наведовме компонентот *си* е неопходен. Кога се употребуваат без него, тие глаголи, се разбира, ги губат оние додатни значења, што тој ги привнесува кон нивното основно значење. Ако покрај глаголот не се наоѓа *си*, се очекува дека тука треба да се употреби *иш* или *му* и т. н., т. е. некоја од другите енклитички форми на заменката што стојат во сооднос со *си*.

2. Глаголи со резултативно активно дејство. Компонентот *си* овдека внесува објектно значење „во корист на себе”. Дејството на субјектот е насочено за достигнување на таа цел.

Во однос на ширината на употребата на *си* со групата глаголи што овдека ги вбројува Ацаркина, на мислење сме дека е таа поширока во чешкиот јазик отколку во македонскиот, поточно, дека кај некои од соодветните глаголи во македонскиот јазик компонентот *си* не секогаш е неопходен за да се изрази даденото значење.

Ацаркина ги наведува следниве глаголи:

koupiti si /něco/	najřti si /záminku/
vziti si /něco/	nadejřti si /cestu/

proklestiti si /cestu/	nacpati si /dymku/
pronajmouti si /pokoj/	nechati si /narust, vousi/
proraziti si cestu	udêlati si /místo na stole/
přetplatiti si (noviny/	uhájiti si /první místo)
připliti si /cigaretu/	ukrátiti si /dlouhou chvíli/
připraviti si věci pred odjezdom	uškoditi si
připraviti si obêd	vyhlédnouti si /nábytek/
schovati si co /na památku/	vyzkoušeti si /šaty/
spraviti si chut	zachovati si /zdraví/
stavêti si hnizdo	zachovati si /dobrou náladu/
škoditi si	zapsati si (poznámku/
našetřiti si /penzic/	zapsati si /za uši/
najíti si práci	

Значењето на овој компонент во дадениве синтагми е објект на предназначеност, наменетост за самиот субјект. Терминот повратност ако тука се употреби, е навистина многу условно употребен; се однесува само на тоа, што дејството се врши во интерес на самиот дејствувач.

Авторката на статијата подвлекува, дека некои од тие глаголи без *си* имаат во чешкиот јазик подруго значење. Значи, компонентот *си* ја менува и нивната семантика. Но не треба да се испушти од предвид, дека понекогаш контекстот е тој што придонесува семантиката да биде подруга. Во македонскиот јазик скоро нема такви случаи кога семантиката на глаголот е изменета поради додавање на *си* покрај глаголот. Кај нас кон истата семантика овој компонент го придодава само значењето „за себе, во своја корист“. Во нашиот јазик, освен тоа, кај некои од овие глаголи доста јасно се изразува посесивното значење:

чешки: *spraviti si chut*

македонски: *си* го подобри апетитот, или: го подобри својот апетит

Последнава конструкција, сметаме, повеќе е во духот на нашиот јазик. Еден дел од овие глаголи (ако тоа не е стилистички обусловено) може да се употреби во македонскиот јазик без енклитиката *си*: тој изнајми соба; пронајде алишта; ги приготви своите нешта; го наполни лулето; запали цигара; таа свари ручек; Со компонентот *си* истите овие глаголи се употребуваат во секојдневниот разговор, особено кога се зборува во прво лице, во интимен круг и стилистички или модално обусловено (како што наведовме, најмногу во народните или детските приказни или во секојдневниот разговор). На пример: тој *си* најде добра работа и за кратко време *си* заштеди доста пари.

Во нашиот јазик со наведената група глаголи се избегнува употребата на *си* во однос на лице на кое му се обраќаме со „вие“. Ова важи и за случаите како: земи *си* чадор, запали *си* цигара. Во случаи на употреба

во однос на лице кое стои повисоко по ранг или е постаро, поприродно е да се употреби: пригответе ги своите нешта; земете чадор; запалете цигара.

На ова треба особено да се внимава при преведување од чешки на македонски јазик, бидејќи може да нè заведе вообичаеноста на многу пошироката употреба на компонентот *си* во чешкиот јазик отколку во македонскиот во оваа група глаголи.

3. Глаголи на говорење, мислење, умствена дејност, чувствено восприемање.

Овие глаголи разделени се на три раздела: а) глаголи на говорење; б) глаголи на мислење и умствена дејност; в) глаголи на чувствено восприемање.

Лексички овие глаголи претставуваат сосема мала група.

а) Глаголи на говорење:

řici si	— си рече
přerikati si	— си повтори
řeptat si	— си шепоти

И кај овие глаголи објект на дејството е самиот субјект. Сметам дека е зачувано во доста голема мера објектното значење на *си* и прави впечаток дека Леоновичева *си* во употреба со овие глаголи го нарекува частичка, зборувајќи за овој компонент во чешкиот јазик. Употребата на овие глаголи во македонскиот јазик е иста како и на нивните еквиваленти во чешкиот. За означување на соодветните значења *си* е задолжително.

Спореди:

— Potvoro. řeptal si zticha. (Jan Drda. Městečko na dlani).

Пено, Пено си шепотам јас, настапија твоите црни денови (В Подгорец, чудесно патување).

„Готови се, си рече Аци Јане во себе. (С. Попов. Калеш Анѓа).

Ако *си* не се употреби, се подразбира дека објект на говорењето е друго лице.

б) Глаголи на мислење, умствена дејност:

domysliti si	— си спомни, се сети
vspomenouti si	— си спомни, се сети
mysliti si	— си мисли
přetstavit si	— си претстави
ujasniti si	— си објасни
uvjedomiti si	— си осозна, сфати
umíniti si	— си замисли, презеде
vtisknouti si	— си запечати во паметта

Некои од овие глаголи станале повратни и во македонскиот како и во чешкиот јазик (си спомни, се сети). Тие дури во извесни случаи се

употребуваат без директен објект, значи се непреодни. Има други од нив кои се употребуваат и како повратни и како неповратни (го претстави, *си* претстави).

Примери од литературата:

Už sem si myslel: zavaláš čerifače... (J. Drda. Městečko na dlani).

Каде е сега Богдановото девојче? — *си* мисли Петре. (Б. Конески, Песна).

„Сега или никогаш“, — *си* помисли калугерот. (С. Попов. Калеш Анѓа).

в) Глаголи на чувствено восприемање:

hleděti si /koho/ — *си* чува /некого, нешто /син/

poslehnouti si — *си* слуша /постари/

přivoněti si — *си* помириса

Како и при погорните раздели, глаголите што спаѓаат во овој раздел претставуваат лексички незначителна група. Во македонскиот јазик компонентот *си* со нив не е задолжителен и кога се употребува, тоа е стилистички обусловено.

4. Глаголи на пројавување на волјата, душевна дејност и односи меѓу луѓето.

По значење овие глаголи блиски се кон погорните. Кај некои од нив значењето на *си* како објект порано се согледувало повеќе. Денес овој компонент сè повеќе се чувствува тука како стилистички елемент, констатира Ацаркина. Што се однесува до македонскиот јазик, сметаме дека различни глаголи од овој раздел различно можат да се окарактеризираат:

chváliti si — *си* фали /стилистичко/

oblibiti si — *си* заљуби /предназначеност/

klásti si podminky — *си* условува /стилистичко/

dovoliti si — *си* дозволува /објектно/

osvojiti si /pravo/ — *си* присвојува (право) /објектно/

II. Заемно-повратно значење.

Доста голема група глаголи со дативната кратка заменска форма *си* се употребуваат со значење на заемна повратност, како во чешкиот, така и во македонскиот јазик. Тоа се глаголи, кои покажуваат како и некои глаголи со *се* „дека различни субјекти го вршат дејството еден на друг“⁷.

чешки: македонски:

dopisovati si си пишуваме

odporovati si си противречиме

rozuměti si си се разбираме

⁷. Б. Конески. Наведениот труд. стр. 119

připijeti si	си пиеме
sdělovati si /dojmy/	си споделуваме впечатоци
tykati si	си зборуваме на „ти”
smluviti si	си здоговоруваме /средба/
věti si do vlasu	си ги кубеме косите
	си простуваме
	си раскажуваме
	си разговараме
	си ја стискаме раката
	си потскажуваме
	си викаме
	си завидуваме
	си ги вадиме очите

Според Ацаркина *си* при овие глаголи ја зачувало функцијата на објектност и укажува дека субјекти се двата или сите учесници и едновремено тие претставуваат објекти еден за друг. Но сметам, треба да се додаде, дека многу пати од контекстот зависи, дали употребата ќе се сфати вака, или пак секој од субјектите ќе биде сам за себе си и објект. На пример: Сите сестри си ги кубеа косите од преголема жал за својот татко. Се разбира дека тука не станува збор за заемно вршење на дејството врз другиот субјект, но дека секој субјект е на самиот себе објект.

Има некои глаголи кои се употребуваат во чешкиот јазик со *си*, а во македонскиот со *се* /t'uknouti si/s kým /-се чукаме /при здравица/, а во други случаи глаголи кои се во чешкиот со *си*, во македонскиот јазик се без овој компонент /piti si — пиеме/.

Примери од македонската проза:

„Така си разговараат бившите ации Јане и Рампо”. (С. Попов. Калеш Анѓа).

„Се цитнаа напред да си пробиваат пат со по уште еден залп а потоа со јатаганите и секирите”. (С. Попов. Калеш Анѓа).

„Похрабри борци веќе вртеа налево надесно да си направат пролаз”. (С. Попов. Калеш Анѓа).

Во последниве два примера *си* привнесува значење и на општност и заемно дејство, нијанси на значење што се среќаваат и во чешкиот, како и во македонскиот јазик.

Примери на употреба во чешкиот јазик (цитирано според Леоновичева):

Šly si naproti.

Začali si v chuzu vyměňovat názory.

III. Стилистичко *си*

Според Ацаркина, *си* во оваа употреба поминало пат на развиток најнапред од дополнение во повратен глаголски компонент, а потоа од глаголски компонент во стилистичко средство. Според Навганек тука

се изразува односот на субјектот кон предикатот, емоционалниот, експресивно-личен однос на субјектот, неговиот интерес кон дејството*.

Ацаркина не се согласува со поделбата на овие глаголи, која ја извршил Кореџу:

1. Глаголи со ослабено значење на повратност и

2. Глаголи со значење на динамичност. Глаголите со значење на динамичност ги дели на: а) глаголи од типот *sednouti si, lehnouti si*; б) „афективен” тип: *rêkne si leži, hezky si čte*; в) исто така „афективен” тип: *posedêt si, pospat si, počist si*, т. е. глаголи со нијанса „на задоволство”. Овие глаголи можат да означуваат мала или голема степен на дејство; г) ослабено исконско значење на динамичност или „афективност”: *hrát si, vážiti si, věst si dobře*. Ацаркина се согласува со Исаченко¹⁰ кој ја критикува поделбата на Кореџу, изнесувајќи дека значењето на динамичност е крајно условно и не секогаш може да се долови. Глаголите со стилистичко *си* самата Ацаркина условно ги дели на три групи:

1. Глаголи со значење на преместување во пространството;

2. глаголи на активно дејство и

3. глаголи на користење на времето /времяпрепровождения./

Во првата група се наведуваат глаголи од типот: *lehnouti si, kleknuoti si, sednouti si, privstati si, stoupnouti si, skočiti si*.

Компонентот *си* му придава живост, експресивност на разговорот, кога се среќава при овие глаголи.

Втората група ја карактеризираат глаголи од типот: *oddehnouti si, odkašlati si, povzdychnouti si, zavýskati si, odplivnouti si* итн.

Овие глаголи авторката условно ги окарактерисува како глаголи на „субјективно физиолошко дејство”.

Во третата група глаголи спаѓаат на пример: *hráti si, zaskotačiti si* итн.

За сите глаголи со стилистичко *си* Ацаркина потцртува дека неговата употреба веќе тука никаде не е ограничена од семантиката на глаголот. Тоа се употребува просто за да се придаде живост на разговорот.

Навистина стилистичко *си* во дадени ситуации и во македонскиот јазик може да се придружи кон огромен број од глаголите. Неговата употреба е скоро неограничена. Оваа поделба може да се прифати во извесна степен, но исто така не можеме да не констатираме во однос на втората и третата група глаголи, дека покрај особините со кои тие се именуваат, во нивната семантика се содржи макар и во мала мера значење на задоволство од дејството кое го врши, кое го наоѓа кај нив и Кореџу. Спореди во македонскиот јазик:

* Цитирано според Ацаркина

¹⁰. Исаченко А. В. Грамматический строй русского языка в сопоставлении со словацким.

Се напи вода — си се напи вода, или: си се изнапи вода
 шеташе — си шеташе долго и си уживаше
 се хранеше — си се хранеше убаво
 се најаде — си се изнајаде
 лапна од ручекот — си лапна од ручекот
 се изгушкаа — си се изгушкаа
 се наспавме — си се изнаспавме
 се наигравме — си се изнаигравме

Кај некои од глаголите се содржи и префикс, кој го потцртува вршењето на дејството со задоволство, како и големата мера на извршувањето на дејството. Задоволството од вршењето на дејството уште едниш се потцртува со компонентот *си*.

Забележуваме дека сосема природно и кај глаголите кои веќе се употребени со *се*, може да се придружи компонентот *си* за подвлекување на наведената нијанса на значење.

Си стилистичко се употребува во македонскиот јазик уште и за да означи вршење на некое дејство и покрај тоа што моментално поради определени услови не е очекувано:

Сите се збунуја, а таа си се поздрави најспокојно со нив и ги покани да влезат дома.

Чекаа гости, а таа си се изнатокуи и си излезе.

Мислеа дека тие зборови ќе ја натераат да се замисли, а таа си влезе внатре и си викна да си пее.

Си стилистичко и во македонскиот јазик се употребува и со глаголи со префиксот *ио*, што значат вршење на дејството кратко време, или во помала мера:

си поплака, си полежа, си поспа, си поседе, си поткасна итн.

Како резултат на анализата на компонентот *си* во македонскиот јазик може да се констатира, дека во детската и народната литература *си* стилистичко се среќава скоро исто толку често колку и *си* со повратно-посесивно значење, а другите случаи се поретки. Во останатата проза најчесто е *си* со повратно-посесивно значење.

РЕЗИМЕ

Во горнава статија е направен обид да се проучи употребата на повратно-стилистичкиот компонент *си* во македонскиот јазик во споредба со неговата употреба во чешкиот.

Се издвојуваат четири групи глаголи во кои преовладува повратното значење. Во првата група се содржат: а) глаголи со повратно значење, каде употребата во македонскиот јазик наплно соодветствува на употребата во чешкиот јазик; б) глаголи со посесивно-повратна употреба, во кои во македонскиот јазик повеќе е изразено значењето на

посесивност и в) глаголи кои изразуваат нежелателно повратно дејство. Во сите тие случаи употребата на компонентот *си* во македонскиот јазик е задолжителна.

Во втората група се среќаваат глаголи што означуваат предназначеност, наменетост на резултатот на дејството за самиот субјект. Терминот повратен во овој случај е наполно условно употребен. Во македонскиот јазик употребата на компонентот *си* со значење на намена е поограничено, освен во разговорниот јазик.

Во третата група во првиот раздел е зачувано објектното значење, во вториот раздел глаголите во голема мера станале повратни, и најпосле се појавува мала група глаголи, кои во чешкиот јазик се однесуваат кон повратните глаголи што изразуваат активно дејство, додека во македонскиот јазик треба да ги однесеме кон експресивните.

Последната група на тие глаголи се карактеризира во македонскиот јазик со тоа, што кај некои глаголи се среќава стилистичко *си*, кај други преовладува објектно-повратното значење, а кај трети, малубројни-повратното.

Со извесна специфичност се одликуваат заемно-повратните глаголи. Во статијата се потцртува дека од семантиката на глаголот и контекстот зависи дали глаголот со компонентот *си* ќе означува дејство кое два или неколку субјекти ќе го вршат секој врз самиот себе или дејството ќе биде заемно-повратно.

Во врска со стилистичкото *си* во статијата се одбележува дека стилистичкиот компонент *си* во македонскиот јазик може да се употребува со поголем број од неповратните глаголи и глаголи што се употребуваат со компонентот *се*, за изразување на личниот, експресивен однос на субјектот кон дејството. Понатаму се потцртува, дека компонентот *си* со стилистичка употреба во поголема или помала мера изразува и нијанса на задоволство, а во некои случаи исто така и вршење на дејството и покрај неочекуваноста во дадени услови.

Мария Сигоровска

ВОЗВРАТНО—СТИЛИСТИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ *СИ* В МАКЕДОНСКОМ ЯЗЫКЕ В СОПОСТАВЛЕНИИ С ЧЕШСКИМ

Резюме

В настоящей статье сделана попытка исследовать употребление возвратно-стилистического компонента *си* в македонском языке, в сопоставлении с его употреблением в чешском языке. Выделяются четыре группы глаголов в которых преобладает возвратное значение. В первой группе, содержатся: а) глаголы с возвратным значением, где употребление соответствует употреблению в чешском языке; б) глаголы с притяжательно-возвратным употреблением, в которых в македонском

языке больше выражено значение притяжательности и в) глаголы, которые выражают нежелательное возвратное действие. Во всех этих случаях употребление компонента *си* в македонском языке является обязательным.

Во второй группе встречаются глаголы, которые в сочетании с компонентом *си* обозначают предназначение. Термин „возвратные” в этом случае является глубоко условным. В македонском языке употребление компонента *си* в этом значении является более ограниченным, за исключением разговорного языка.

В третьей группе в первом разделе сохраняется объектное значение, во втором разделе глаголы в большинстве случаев стали возвратными, и, наконец, появляется небольшая группа глаголов, которые в чешском языке относятся к возвратным глаголам, выражающим активное действие, в то время как в македонском языке мы должны отнести их к экспрессивным.

Последняя группа этих глаголов характеризуется в македонском языке тем, что у некоторых глаголов встречается стилистическое *си*, у других преобладает объектно-возвратное значение, а у третьих, малочисленных-возвратное.

Некоторой специфичностью отличаются взаимно-возвратные глаголы. В статье подчеркивается, что от семантики глагола и контекста зависит, будет ли глагол с компонентом *си* обозначать действие, которое два или несколько субъектов будут совершать каждый на самом себе, или действие является взаимно-возвратным.

В связи с *си* стилистическим в статье отмечается, что стилистический компонент *си* в македонском языке может употребляться с большинством невозвратных глаголов и глаголов, употребляющихся с компонентом *се* для выражения личного, экспрессивного отношения субъекта к действию. Далее подчеркивается, что компонент *си* в стилистическом употреблении в большей или меньшей мере выражает также оттенок удовольствия, а в некоторых случаях также и совершение действия вопреки данным условиям.